

La irregularitat administrativa dels immigrants. Una empenta a la *desafiliació*

The administrative irregularity of immigrants. A boost to *unafiliation*

Càndid Palacín Bartrolí¹

Resum

El procés migratori està sotmès a situacions d'estrès de diverses procedències. Aquest article aborda, a partir de la perspectiva d'immigrants i treballadors socials, com el marc legislatiu, en relació al díptic regularitat/irregularitat, es configura com a font de patiment i estrès. D'altra banda, també s'aborden algunes conseqüències de la crisi econòmica recent i els efectes, sobre l'espai assistencial, tant de la crisi com de la situació d'irregularitat derivada del marc legislatiu.

Paraules clau: Migració, estrès, irregularitat, crisi, espai assistencial.

Abstract

The migratory process is subject to stress situations from diverse backgrounds. This article is done from the perspective of immigrant people and social workers, addressing the legislative framework and how it becomes a cause of stress and suffering in relation to the legal/illegal dichotomy. The article deals as well with some of the consequences of the recent economic recession and how this and the illegal situation that derives from the legislative framework has affected the areas of social work care.

Key words: Migration, stress, irregularity, law, crisis, setting.

Per citar l'article: PALACÍN BARTROLÍ, Càndid. La irregularitat administrativa dels immigrants. Una empenta a la *desafiliació*. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, abril 2016, n. 207, pàgines 96-111. ISSN 0212-7210.

¹ Diplomant en treball social, llicenciat en psicologia, psicoterapeuta membre de l'escola de clínica psicoanalítica amb nens i adolescents, doctor i actualment professor col·laborador permanent de la Universitat de Barcelona (ensenyament de treball social). candidpalacin@ub.edu

Introducció

El present article té com a base una investigació duta a terme per qui signa aquest text entre els anys 2011 i 2015, que pretenia analitzar el fet migratori des d'una perspectiva psicològica i una de social. En el primer cas, es prenien com a referència les nocions d'imaginari (LACAN, 1999); dol (FREUD, 2005); i estrès (SELYE), mentre que en el segon focalitzava la mirada en els espais d'atenció que des del treball social s'adrecen a les persones immigrants. Des de la perspectiva d'immigrants i treballadors socials, aquest text se centrarà en alguns resultats lligats a estressos derivats de certa dinàmica persecutòria vers el col·lectiu d'immigrants, emparada en una legislació que separa, des del díptic regularitat/irregularitat, qui té i qui no té determinats drets i possibilitats.

Metodològicament, la recerca va ser de caràcter qualitatiu, emprant com a tècniques d'apropament l'estudi de cas (FLICK, 2004), les entrevistes en profunditat (RIBA, 2007) i els grups de discussió (SUÁREZ, 2005). En l'estudi de cas es varen analitzar sis casos treballats per qui subscriu aquest text al llarg de la seva experiència com a professional del treball social alguns, o com a psicòleg els altres. Les entrevistes varen ser catorze, a persones procedents del nord d'Àfrica, Àfrica subsahariana i Amèrica llatina. Es varen dur a terme dos grups de discussió amb professionals del treball social, un integrat per persones que havien treballat o treballaven amb proximitat el fet migratori (en el successiu, GD1), i un segon integrat per persones procedents d'altres àmbits de treball (en el successiu, GD2).

En una primera part de l'article es fa un breu repàs al model legislatiu de l'estat espanyol i a algunes transformacions operades en el curs del temps; un segon punt se centra en la vivència estressant del fet migratori, com a fet en si, d'una banda, però també des d'una lògica de la persecució que emprava eines d'assetjament, especialment quan la persona està enquadrada en la irregularitat. S'intenta també un apropament als espais d'atenció que el treball social ofereix, des de la perspectiva d'usuaris i professionals, els quals no són aliens al díptic regularitat/irregularitat, mirant d'altra banda d'avaluar aquests espais com a marc de les relacions amb l'altre.

Si bé els casos tenen una temporalitat diversa que va des de l'any 1993 fins a l'actualitat, fet que dona com a resultat diversitat de contextos socials, els grups de discussió i entrevistes en profunditat es duen a terme en el context d'allò que s'ha anomenat crisi econòmica. D'aquí ve que aquest article miri de fer-se ressò d'algun dels efectes d'aquesta crisi i la seva repercussió en els discursos tant dels immigrants com dels professionals.

Consideracions legislatives

La qüestió administrativa en el món migratori adquireix un abast determinant, ja que gaudir d'una autorització o no pot impli-

car el treball, la cotització, l'accés a prestacions, el dret d'assistència, la incoació d'un expedient d'expulsió i un possible retorn al país d'origen.

Històricament, la llei 7/1985 de drets i deures dels estrangers a Espanya va establir el visat com a element bàsic d'accés a territori espanyol. L'emissió corresponia (i correspon) a les oficines consulars dels països d'origen (seguint instruccions del Ministeri d' Afers Exteriors) essent la concessió més aviat restrictiva sigui quin sigui el tipus de visat a emetre.

L'any 1991, el col·lectiu d'immigrants en territori espanyol, arribats sense visats i mancats de permisos de residència, era considerable i la llei 7/1985 resultava una eina poc útil per resoldre la situació administrativa que el fet plantejava. Es varen posar en joc els anomenats processos de regularització, mecanisme que podríem resumir en dos mecanismes entrelligats: legislació hermètica que no pot afrontar una problemàtica creixent i uns sistemes *ad hoc* per minvar la manca. Es repetirà el 1994 vers el reagrupament familiar (resolució del 15 de febrer); l'any 1996 (Real Decret 155/1996); l'any 2000 (Llei 4/2000), i l'any 2005, amb els processos de normalització (Real Decret 2393/2004). Aquest darrer precepte legislatiu incorpora l'arrelament com a fórmula d'accés a documentació (art. 45), que implica un canvi substancial en incorporar una via que, tot i anomenar-se excepcional, té un caire ordinari.

La Llei 4/2000, en la seva primera formulació, instaurava qüestions d'importància cabdal: L'empadronament com a document que atorga drets; una equiparació, tot i que dubtosa, entre empadronat i resident; l'assistència sanitària lligada a l'empadronament; el dret a l'educació; el dret a les prestacions de caràcter no contributiu; el dret a serveis i prestacions bàsiques independentment de la situació administrativa; un procediment d'expulsió difícil de dur a terme i un procés de regularització. Malauradament, fora del procés de regularització, la llei no va ser reglamentada i fou modificada al cap de pocs mesos de la promulgació: retornen les expulsions a l'estil de l'any 1985 i es defineix qui és resident i qui no (PÉREZ, ÁLVAREZ, GONZÁLEZ, 2001).

Es van succeir modificacions, de fet, el nom de la llei va recollir l'empremta dels canvis: *Llei Orgànica 4/2000 d'11 de gener, en la redacció donada per la Llei Orgànica 8/2000, de 22 de desembre, per la Llei Orgànica 11/2003, de 29 de setembre, per la llei orgànica 14/2003, de 20 de novembre, per la Llei Orgànica 2/2009, d'11 de desembre*. A partir d'aquí, a la Llei 4/2000 encara li mancava un canvi, el derivat de la Llei 16/2012 que afecta l'assistència sanitària, regulat per l'article 12. Llavors establia quatre supòsits d'accés al sistema sanitari: els empadronats, residents o no, tenien les mateixes condicions que els espanyols; els no empadronats podien ser atesos a urgències fins al guariment de la malaltia que havia donat lloc a l'atenció; menors i dones embarassades configuraven els dos darrers supòsits amb les mateixes condicions que els espanyols. Fou modificat lleument l'any 2009 i dràsticament l'any 2012 (Llei 16/2012. Disposició final 3) suprimint-se els supòsits i remetent a la legislació

vigent en matèria sanitària, la qual no incorpora les persones mancadades d'una autorització (Llei 1/1994. Art. 7).

Pressions vers el fet migratori: Estrès

L'estrès (SELYE, 1956; AMIGO, FERNÁNDEZ, PÉREZ, 1998), vindria a donar compte de les modificacions tant físiques com psicològiques produïdes en l'organisme enfrontat a una situació poc grata, si bé alguns models emfatitzen l'avaluació que l'individu fa d'allò que li succeeix (LAZARUS i FOLKMAN, 1986). Tindria lligams amb les nocions d'angoixa i ansietat senyal descrita per Freud (1973). També s'ha posat en relació l'anomenat estrès *aculturatiu* (COLLAZOS, QURESHI-BURCKHARDT, ANTONIN, TOMÁS-SÁBADO, 2008) amb la psicopatologia (EAGLEMAN, 2013), palesant-se un increment de la malaltia mental en relació al fet migratori (GRINBERG, 1996; SELTEN, CANTOR-GRAAE i KHAN, 2007).

Una primera cita, corresponent a una dona llatinoamericana, exposa una situació de patiment perllongat en el temps en la qual la persona es veu incapacitada per fer quelcom, el que Sami-Alí anomena punt mort (1991), amb evidents repercussions orgàniques:

Sí, porque temblaba, es que se me vienen solos los nervios, ¡no puedo!, le digo, y pues me vino vómito, diarrea, me dio una neumonía también (...). Ya me estaba recuperando porque yo antes tenía una cabellera larga y todo el cabello se me cayó...

Les diferents vies d'entrada al territori generen efectes diferents. La següent cita referida a l'experiència del mar, ens remet a la por vers la pròpia supervivència (ACHOTEGUI, 2007):

Lo que recuerdas peor es el mar. Estos días que no tengo permiso para buscar trabajo también me apenan mucho, pero no están peor que el mar. El mar, inexplicable. Inexplicable. No sé, no se puede explicar.

En canvi les persones d'Amèrica llatina poden entrar amb visat d'estança, com a turistes. Malgrat la diferència de risc, la situació administrativa, un cop passats els tres mesos del visat d'estança, és la mateixa (Llei 4/2000. Art. 25 bis). La següent cita correspon a una persona llatinoamericana que ha entrat dos cops:

Sí. Dos veces. La primera vez estuve, porque en ese tiempo estaban, estaban agarrando a la gente inmigrante sin papeles y estaban mandándola a su país...

Un dels estressos que s'esmenta té relació amb la pressió exercida des dels familiars que rauen al país d'origen. La literatura al voltant del tema atorga rellevància a la migració com a fet familiar (LACOMBA, 2001, SUÁREZ-OROZCO, 2003, CAMARERO, 2010), tant com a espai de conflicte com de negociació (PEDONE, AGRELA, GIL, 2012). Sovint està en funcionament l'omissió de comunica-

cions al país d'origen (TIZÓN, 2007) o bé el que Konrad i Santonja anomenen doble mentida (2003), consistent en explicar al país d'origen que tot està bé, aquests responen que també, ambdues parts saben que no és cert. Vegem en aquest sentit la intervenció d'una persona d'un dels grups de discussió (GD2). Cal dir que es tractava d'una opinió trobada, amb matisos, en ambdós grups:

... Són portadors de tot un projecte vital de tota una família, d'expectatives d'un pare, d'una mare, de vegades fins i tot d'un familiar malalt, o estan pagant uns estudis, si la teva qüestió fracassa, no fracasses tu, fracassa tota la teva història familiar...

Tanmateix, una de les situacions lligades a l'estrès més referenciada, tant pel que fa a les persones entrevistades com als grups de discussió i als casos tractats, té a veure amb el díptic regularitat/irregularitat, lligats ambdós a una legislació sovint laberíntica i productora d'incertesa, com així sembla desprendre's de la següent cita d'una persona llatinoamericana:

... intentamos hacer mi regularización, que en ese momento, como hacía muy poquito tiempo que estaba aquí, teníamos que, teníamos que plantearlo como una contratación en origen, o sea que yo tenía que volver, romper el pasaporte y sacarme otro que estuviese limpio, este y bueno, hacer la contratación.

La situació d'irregularitat posa de manifest una de les pors habituals i molt referenciada en la investigació, l'encontre amb la policia i les conseqüències que se'n puguin derivar, que poden anar lligades a la incoació d'un expedient d'expulsió, seguint Aparicio podríem dir que l'exclusió i manca d'igualtat té com a suport el marc legislatiu (2010). Com a mostra, vegem el comentari d'un noi africà que denuncia l'arbitrarietat policial en la dinàmica persecutòria:

Yo pensaba que no, claro, (...), yo siempre digo en mis pensamientos. (...) yo sé que yo estoy limpio, y no he matado ni robado, ¿Por qué me van a llevar a comisaría? (...) Siempre ellos primero fijan lo primero de los negros, eso es lo que a mí me sabe mal...

Així ho corrobora solidàriament una persona llatinoamericana que pot, d'alguna manera, camuflar-se en el paisatge i passar inadvertit:

... a mí me ven por la calle y yo soy un español más, pero en cambio viene un compañero ecuatoriano o boliviano, y no hablemos de los hermanos africanos y entonces se complica.

La dinàmica persecutòria és denunciada per una persona del GD1. La següent cita es refereix a l'assetjament per part de les autoritats vers les vies de subsistència alternatives.

... agafen la ferralla i el paper dels contenidors, que després ve la guàrdia urbana, els multa, els fa buidar la furgoneta per portar-se després el del reciclat, el camió, és gent que s'està intentant gua-

nyar la vida dignament amb la seva ocupació i contradictòriament ningú els ho dóna en cap moment.

La següent referència, d'un home de l'Amèrica llatina, ens mostra com una persona, conscient de la seva inexistència administrativa, es capaç de generar humor sobre la situació:

...yo continuo siendo una ilusión óptica, ¿no? que no existo administrativamente...

La desigualtat s'agreuja a partir del 2012, amb el Real Decret-lei 16/2012, el qual exclou del sistema sanitari a la majoria dels estrangers en situacions d'irregularitat, per criteris economicistes (DELGADO, 2014). Vegem que la manca d'accés al sistema té com a origen l'absència de documentació, fet que novament ens palesaria la capacitat, en forma d'estrès, del díptic regularitat/irregularitat, com així ho denuncia una persona del grup de discussió dos:

També hi ha desigualtat en l'accés als recursos, no, no és el mateix (...) des de l'àmbit de salut atendre una persona autòctona, reconeguda legalment com a ciutadana, i una persona que no té un reconeixement quasi ni com a persona, si ve de manera il·legal.

Algunes derivades de la crisi

Fa uns anys, especialment l'any 2000, per l'aprovació de la primera versió de la Llei 4/2000, es va popularitzar l'anomenat efecte crida que, suposadament, aquesta llei generava. De fet la campanya electoral del partit que governava en aquell moment, amb majoria simple, va emfatitzar la modificació d'aquest precepte legislatiu a la campanya electoral (aprovat amb els vots de la resta de grups parlamentaris), assolint la majoria absoluta a les eleccions i complint, per descomptat, l'amenaça. Òbviament, la modificació restrictiva no va alterar l'entrada de població immigrant al territori, per tant l'efecte crida calia cercar-lo, si és que s'havia de fer, en una altra escena, possiblement a l'accés a l'ocupació. La situació econòmica dels darrers anys sí que sembla haver incidit en la mirada i les expectatives vers la migració com a opció. Observi's en aquest sentit els comentaris de dues dones, nord-africana la primera i llatinoamericana la segona, les quals donen compte del canvi de perspectiva:

Trabaja mucho, España está bueno, pero ahora no, no trabajo, todo mucha gente, españolas, (...)... que sí que España estaba bien, que había trabajo (...). La gente que hablaba bien de España, ya no habla tan bien...

En ese año, ahora no, porque ahora con el estallido de esta crisis yo creo que nadie piensa en venirse para Europa en estos momentos, desde allá...

Una de les principals problemàtiques gira al voltant de la manca de feina, la qual ha impactat en tota la població, amb especial

La situació econòmica dels darrers anys sí que sembla haver incidit en la mirada i les expectatives vers la migració com a opció.

efecte sobre el col·lectiu d'immigrants (PAJARES, 2010; Colectivo IOE, 2012; CARRASCO, GARCÍA, 2012; ALEMÁN, SORIANO, 2014; RECOLONS, 2015). Cal tenir en compte que per al col·lectiu no és tan sols la subsistència, sinó la situació de regularitat i l'accés a un cert grau d'estabilitat. És el dubte que planteja un noi africà:

Bueno, la verdad estaba poco nervioso, pensando no sé cómo conseguiré, ¿cómo voy a tener los papeles? ¿Y qué hago? Porque 2008 cuando yo entraba en España ya empezaba la crisis, y la gente todos estaban pensando... cada uno estaba preocupado... y además yo pensaba si todas las fábricas o todas las empresas que pueden darme un contrato para conseguir los papeles, están cerradas...

Podríem parlar d'un augment de la precarietat. Si abans de la crisi era un terreny difícil i ple de llacunes, però d'alguna manera transitable, ara semblen estar coagulades totes les vies de desenvolupament, construint-se el que Castel anomena "individus per defecte" (2010, Pàg. 326). El comentari d'una persona del GD1 dóna compte de la situació d'incertesa:

... temps enrere, fa anys, abans de la crisi, és que la gent si esperava i anava treballant en negre, al final aconseguien trobar una persona que els hi fes un contracte d'un any, però és que ara això, és com, i la gent et pregunta, però què faig? Quina altra alternativa hi ha?

Un altre efecte de la crisi té relació amb l'assignació dels rols, que per alguns autors és estereotipada i condiona la mirada sobre el fet migratori (PEDONE, AGRELA, GIL, 2012). En relació a la configuració dels rols, Parella analitza les modificacions i negociacions de les responsabilitats en dones bolivianes, posant de manifest una acomodació contínua de les relacions de gènere (2012). La següent cita ens parlaria d'aquesta acomodació que implica una inversió dels papers davant la crisi i de com un subjecte, a qui se li podria atribuir un rol passiu i associat a l'empenta migratòria d'un altre, pren davant les vicissituds del període una posició decisòria:

... aquestes primeres dones venien una mica perquè el marit tibia, jo penso que ara al cap dels anys que alguns projectes d'immigració no han sortit el que la gent s'esperava, crec que és la dona la que diu ens hem de quedar aquí (2TS1)

Es reconeix en el si del GD1 que la crisi ha afectat tothom, és la inseguretat social (CASTEL, 2004), tanmateix, dins d'aquesta inseguretat el col·lectiu s'ubica al final d'una cua sinistra. La crisi colpeja a l'àmbit social i empitjora aspectes que ja d'inici eren difícils. La següent ressenya sembla apuntar cap el fet identitari (KORMAN, 2010).

Però aquesta situació d'atur afecta tothom, l'atur mata, a tu i a tota la família. Bé, llavors això genera molta discriminació envers l'immigrant de fora, no? Hi ha pocs recursos (...) expulsar el que és diferent a mi, no?

I el treball social?

Novament ens trobem el binomi regularitat/irregularitat com a condicionant en qualsevol tipus d'atenció. Observi's la contundència d'un home llatinoamericà davant un dispositiu públic de serveis socials:

... yo estuve machacando a la asistente social de donde yo vivo y me decía que si tú no tienes DNI aquí no te ayudamos, no te ayudamos en nada.

Contràriament a l'anterior cita, en la següent, d'una noia llatinoamericana, s'atorga a l'espai d'atenció la funció de contenció i sosteniment (ROSSELL, 1987; ITUARTE, 1992) en el qual es poden expressar els sentiments vers el seu procés. Remet però a una entitat del tercer sector, fet que sembla atorgar fonament a determinats autors quan postulen un millor ajustament d'aquestes entitats a la tipologia d'usuaris (GÓMEZ 2008; MORENO, BRUQUETAS, 2011):

...que era el único sitio donde podía ir a sentirme como decir... veía gente de mi país poca, pero veía, y podía estar ahí, poderles contar lo que había, como me sentía o como me trataban en mi trabajo. Era mi soporte.

Però potser hi ha altres estratègies a primària, que podrien passar per trencar la barrera de l'enquadrament clàssic. La següent cita procedent d'una persona que desenvolupa la tasca d'atenció primària recorda, amb certa nostàlgia, les facilitats del tercer sector, especialment la proximitat (GÓMEZ, 2008; COMÍN, 2011; CRESPO, 2011) i coneixement dels usuaris derivada d'aquesta:

...des del tercer sector també es fa això, petites engrunes per l'alfabetització, tallers de recerca de feina, o no sé, petits projectes d'emprenedoria, que també estan donant al municipi, a mi potser em falta això, poder trencar diguéssim amb la barrera del despatx i dels horaris, és que jo treballava abans al tercer sector, i ho trobo molt a faltar, perquè tenia la sensació que també coneixia més a les persones i les famílies... (1TS4)

Què cal fer doncs davant la situació plantejada i la manca de prestacions o recursos en els quals apuntalar l'acció? El que sembla no oferir dubtes pel GD1 és l'efecte saludable de connectar l'usuari amb l'origen des del dispositiu assistencial, com així sembla desprendre's del següent diàleg on majoritàriament es reconeix la importància d'apropar-se al món de l'altre i comprendre'l des d'una òptica intercultural que consideri el món dissemblant que se'ns obre (AGUILAR, 2004; MATA, 2009; FEU, 2009).

- *Amb un noi que va venir que era d'una República africana, i en un moment vaig fotre la tonteria de buscar pel Google el seu país, ostres, va ser brutal, va ser brutal.*
- *Jo em vaig comprar un mapa...(...). Un mapa enorme del món. Llavors, i d'on véns tu?*

- Jo vaig fer un mural amb fotos meves del Marroc, amb els cartells dels pobles, Larache, aquí i va crear tal impacte, tothom esperava, tothom comentava.

En el GD2 el comentari següent ens situaria en un mirall que reflecteix desconcert. Hom es mira en els ulls de l'altre i el que li retornen és un mirall entelat, amb la interacció però, la imatge va esbossant els seus contorns, amb una intervenció que podríem anomenar paradoxal, però també creativa i experimentadora:

... els miro als ulls i penso que no m'entenen. I els vaig trucar després a casa seva per veure si m'havien entès el que els hi havia dit, (...)... igual els he angoixat més que no pas els he desangoixat... (...)... sap que, tornin a venir passat demà, i els vaig dir una tonteria, sap que, surti a caminar, i quan surti a caminar apunti's cada quant té aquelles punxades al cor... (...)... que s'ho apunti, a veure què. I el senyor amb aquell entreteniment deixava d'angoixar-se de que... (...)... tindria un altre infart.

Algunes conclusions

Aneshensel indica que les característiques i la biografia d'un subjecte poden explicar la seva relació amb l'estrès, tanmateix, considera també l'estructura social com a causa, la qual lliga amb el concepte de participació, sigui per restar exclòs d'aquesta o per l'esterilitat de les accions participatives (1992). Les persones immigrants veuen mancades les seves possibilitats de participació, no tan sols per les pròpies dificultats que duu implícit el procés, sinó per una hostilitat que es veu avalada pel marc legislatiu (APARICIO, 2010), deixant-los al marge durant un període llarg de la seva vida.

Sembla avalat per algunes dades que l'exposició perllongada a l'estrès ve acompanyat d'afeccions de caràcter orgànic i/o recurrència a serveis sanitaris. En aquest sentit són referides per persones entrevistades afeccions diverses, com mal de cap, irregularitats a l'estómac, insomni, pèrdua de cabell i aparició de diabetis. Les afeccions citades solen donar-se en el primer període del procés migratori havent-hi després certa remissió dels símptomes. Podria pensar-se primer en la presència de certa desil·lusió en els primers temps del procés, que podríem relacionar amb cert desajustament entre allò que s'ha imaginat i allò que s'ha trobat i la dificultat per poder pensar, mentalitzar l'experiència migratòria (SMADJA, 2009).

Sembla evident que la situació social i administrativa desfavorable de l'immigrant és generadora d'estrès i augmenta, al seu torn, les possibilitats de patir situacions estressants. Les referències no ofereixen gaires dubtes, més enllà de la diferent vivència dels subjectes implicats. L'efecte d'aquest estat administratiu pot començar en el viatge mateix, que en el cas d'Àfrica ens mostra subjectes enganyats per individus que en treuen profit d'una legis-

lació de vegades hermètica, de vegades arbitrària, sempre desconcertant. La intensitat de l'estrès no és la mateixa en tots els casos i procedències, tampoc té els mateixos efectes, el que és diferencial comença en el mateix viatge (ACHOTEGUI, et al., 2010).

L'estrella, però, de les referències és la policia i el risc d'aturada que podria comportar una expulsió del territori i, encara que aquesta no es produeixi, un augment notori de les dificultats per assolir una autorització per residir. Aquí coincideixen diferents procedències malgrat les diferències en l'arribada. No refereixen tan sols aquest punt, la irregularitat jurídica implica treballs en condicions precàries, explotació i manca de sistemes de protecció.

La crisi econòmica ha tingut diferents efectes sobre el col·lectiu d'immigrants, podríem dir que ha incidit en les expectatives vers el nou espai. Agreuja les possibilitats d'estabilitat administrativa, aspecte que incideix sobre les possibilitats laborals i ambdós mecanismes es retroalimenten. Les prestacions haurien de trencar aquesta circularitat, res més lluny de la realitat però, ja que l'accés restringit de tota la població és molt més notori entre els immigrants en introduir **el factor irregularitat, qüestió jurídicoadministrativa, que empeny els immigrants cap als marges del sistema** (APARICIO, 2010; DELGADO, 2014).

En els espais assistencials, el binomi regularitat/irregularitat és també rellevant. S'esmenta cert rebuig que s'empara en qüestions administratives, molt especialment en el marc d'atenció primària. Menys dubtes presenta el tercer sector, en què el suport sembla manifest (GÓMEZ, 2008; MORENO, BRUQUETAS, 2011). Per la proximitat o vincle amb els usuaris? Apareix en autors diversos (VERNIS, 2004; CRESPO, 2011; COMÍN, 2011), així com en els discursos dels immigrants entrevistats i en ambdós grups de discussió. És potser una de les evidències més clares que aporten les dades. Tanmateix, el mot *pròxim* només pren sentit en existir d'altres entitats que, o són distants, o no són tan pròximes i és evident que es parla dels dispositius públics de serveis socials, els quals, en aquesta investigació, presenten una notable ambivalència que podríem situar sota l'oposició acollida/refús.

Com treballar el fet migratori? El discurs professional remet sovint al vincle (HOWE, 2013), a l'escolta de l'altre i al seu procés vital, vehiculats en un espai d'atenció que, d'alguna manera, permet l'emergència de la problemàtica, si s'escau l'origen de l'altre com a punt dialògic. Richmond ja ho postulava en la segona dècada del segle passat (1995), tanmateix, hi ha propostes interessants vers una formació de base en el que s'anomena interculturalitat (2004; AGUILAR, 2004; FEU; 2009; MATA 2009). Si bé els estris de la professió aparenten com a necessaris, potser no són suficients, a la vista del reclam de l'experiència que fan alguns professionals i la importància del maneig de la relació intercultural.

El discurs dels immigrants, pel que fa a primària, ens mostra un privilegi del remei per damunt de la socialització (HAMILTON, 1960), la capacitat (PERLMAN, 1970) o l'autonomia (DE LA RED, 1993), es tracti de prestacions, d'aliments o suports puntuals. L'as-

En els espais assistencials, el binomi regularitat/irregularitat és també rellevant.

pecte potser més llampant rau en la manca de suport rebut per alguns subjectes en relació a les situacions d'irregularitat, fet que també és palesat des del discurs professional, si bé s'expressa des de la dificultat de fer quelcom que serveixi per a la inserció davant la impossibilitat de fer cursos, accedir a prestacions i, evidentment, treballar en situació de regularitat. Dificultats, en definitiva, d'acompanyar cap a la inserció en el marc del qual Castel anomena el precariat (2010). L'autor esmenat indica: "Això és precisament estar protegit des del punt de vista social en una societat d'individus: que aquests individus disposin, per dret, de les condicions socials mínimes per la seva independència" (CASTEL, 2004. Pàg. 177). Contràriament, **en la qüestió migratòria es posen les condicions màximes per la inseguretat i la dependència.**

L'absència de documentació desplaça el subjecte a zones de marginalitat, sens dubte. L'ubica però també en el centre de la injustícia i, per extensió, afecta els principis i valors del professional i de la disciplina. Vázquez fa palesa la contradicció que hi ha entre el plantejament i valors del treball social i les exigències de la política social (2004), qüestió per la qual podríem convocar Reamer per a qui, en cas de conflicte, el dret dels individus al benestar podria ser prioritari envers lleis i regles (1991). Si el concepte de justícia (BERMEJO, 2002) o justícia distributiva i la igualtat (BANKS, 1997) configuren principis del treball, la qüestió migratòria, i especialment el díptic regularitat / irregularitat ubica el professional en el si del dilema ètic.

Així, persones que es mouen en la inseguretat social (CASTEL, 2004) derivada de factors diversos però que, en el cas migratori, tenen la irregularitat administrativa com a marc, nuat amb unes condicions generals d'allò que s'ha convingut en anomenar crisi, addicionat a una política social que ha trinxat els sistemes de protecció, ens dóna com a resultat el desplaçament dels subjectes per l'espai social en direcció a la *desafiliació* (CASTEL, 2010). Díficil paper pel treball social tot i que hi ha propostes d'abordatge que s'escapen de la lògica del remei i se centren en l'espai assistencial com a marc d'inclusions (MATA, 2009) vers el món de l'altre.

Bibliografia

- ACHOTEGUI, El síndrome del inmigrante con estrés crónico y múltiple: El Síndrome de Ulises. A TALARN, A (coord.). *Globalización y Salud Mental*. Barcelona: Herder, 2007, pàg. 487-524. ISBN 9788425425295.
- ACHOTEGUI, J; MORALES, M. M.; CERVERA, P; QUIROS, C.; VICENTE, J; GIMENO, N.; LLOPIS, A.; MOLTÓ, J.; TORRES, A. M.; BORRELL, C. (2010). Características de los inmigrantes con síndrome de estrés crónico del inmigrante o síndrome de Ulises. *Norte de Salud Mental*. Vol. 8, núm. 37, pàg. 23-30. [Consultat el 20 d'agost de 2015] Recuperat de: <http://revistanorte.es/index.php/revista/article/view/170>
- AGUILAR, M. J. Trabajo social intercultural una aproximación al perfil del trabajador social como educador y mediador en contextos multiculturales y multiétnicos. *Portularia: Revista de Trabajo Social*. 2004, vol. 4, pàg. 153-160. ISSN 1578-0236.
- ALEMAN, C.; SORIANO, R. M. *Servicios Sociales i Inmigración en tiempos de crisis económica. Inmigración y crisis: entre la continuidad y el cambio*. Anuario de Inmigración en España. CIDOB, Diputació de Barcelona, Fundación Ortega-Marañón y Fundació ACSAR, pàg. 91-113, 2014. [Consultat el 20 de juliol de 2015] http://www.cidob.org/articulos/anuario_de_la_inmigracion_en_espana/2012/servicios_sociales_e_inmigracion_en_tiempos_de_crisis
- AMIGO, I.; FERNANDEZ, C.; PÉREZ, M. *Manual de Psicología de la Salud*. Madrid: Ediciones Pirámide, 1998. ISBN 8436812735.
- ANSERHERNSEL, C. S. *Social Stress: Theory and Research*. Annual Review of Sociology. Vol 18, 1992, pàg. 15-38. ISSN 0360-0572.
- APARICIO, M. Diversidad Cultural, Convivencia y derechos. Un análisis en marco de la constitución española. *Revista catalana de dret públic*. 2010, núm. 40, pàg. 115-144. [Consultat el 10 de març de 2016]. Recuperat de: http://www10.gencat.net/eapc_revistadret/revistes/revista.2009-07-08.3981337849/Multiculturalisme/ca?set_language=ca&cl=ca
- BANKS, S. *Ética y valores en el Trabajo Social*. Barcelona: Paidós, 1997. ISBN 9788449303951.
- BERMEJO, F. J. *La Ética del Trabajo Social*. Bilbao: Desclée de Brouwer, 2002. ISBN 8433016695.
- CAMARERO, L. A. Transnacionalidad familiar: Estructuras familiares y trayectorias de reagrupación de los inmigrantes en España. *Empiria. Revista de Metodología de Ciencias Sociales*. 2010, núm. 19, pàg. 39-71. [Consultat el 10 de març de 2016]. Recuperat de: <http://revistas.uned.es/index.php/empiria/article/view/2014>
- CARRASCO, C.; GARCÍA, C. (2012). Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2011. *Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración*. Gobierno de España. Ministerio de Trabajo e Inmigración. [Consultat el 16 d'agost de 2015]. Recuperat de: http://extranjeros.empleo.gob.es/es/Observatorio-PermanenteInmigracion/Publicaciones/fichas/archivos/OPI_28_Inmigracion_y_Mercado_de_trabajo-Informe2011.pdf
- CASTEL, R. *La inseguridad social. ¿Qué es estar protegido?* Buenos Aires: Manantial, 2004. ISBN 9875000787.
- CASTEL, R. *El ascenso de las incertidumbres. Trabajo, protecciones, estatuto del individuo*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 2010. ISBN 9789505578429.
- COLECTIVO IOE. *Impactos de la crisis sobre la población inmigrante*. Organización Internacional para las Migraciones. Colectivo IOE, 2012. [Consultat el 16 d'Agost de 2015]. Recuperat de: <http://www.colectivoioe.org/uploads/0bae582aa3b0842a9eaf50cde16f4f97d9527bcb.pdf>
- COLLAZOS, F.; QURESHI-BURCKART, A.; ANTONIN, M.; TOMAS-SABADO, J. *Estrés aculturativo y Salud Mental en la población inmigrante. Papeles del psicólogo*, 2008. Vol. 29, núm. 3, pàg. 307-315. ISSN 0214 – 7823.

Bibliografia

- COMIN, A. Como ser juez y parte y no morir en el intento. El paper del Tercer sector en les polítiques socials. *Revista de Treball Social (RTS)*. 2011, núm. 193, pàg. 9-21. ISSN 02127210.
- CRESPO, T. El tercer sector social, un sector emergent. *Revista de Treball Social (RTS)*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. 2011, núm. 193, pàg. 45-59. ISSN 02127210.
- DE LA RED, N. *Aproximaciones al Trabajo Social*. Madrid: Consejo General de Colegios de Diplomados en Trabajo Social y Asistentes Sociales / Siglo XXI, 1993. ISBN 8432308137.
- DELGADO, L. E. (2014). El derecho a la asistencia sanitaria de los inmigrantes irregulares: Reflexiones sobre la reforma introducida por el Real Decreto-Ley 16/2012, de 29 de Abril. *Revista de Estudios Políticos*. Núm. 163, pàg. 189-231. [Consultat el 21 d'agost de 2015.] Recuperat de: <http://www.cepc.gob.es/publicaciones/revistas/revistaselectronicas?IDR=3&IDN=1317&IDA=36888>
- EAGLEMAN, D. *Incógnito. Las vidas secretas del cerebro*. Barcelona: Anagrama, 2013. ISBN 978-84-339-6351-2.
- FEU, M. Interculturalitat i Treball Social: noves realitats, nous reptes. *Revista de Treball Social (RTS)* Col·legi Oficial de Diplomats en Treball social i Assistents Socials de Catalunya. 2009, Núm. 187, pàg. 59-67. ISSN 02127210.
- FLICK, U. *Introducción a la investigación cualitativa*. Madrid: Ediciones Morata, S.L. 2004. ISBN 8471124807.
- Freud, S. *Inhibición, síntoma y angustia. A El yo y el ello*. Madrid: Alianza Editorial, 1973. ISBN 8420614750.
- FREUD, S. *Dol i Malenconia. Escritos Metapsicològics*. Barcelona: Edicions 62, 2005. ISBN 8429757554.
- GOMEZ, E. J. Inmigración, integración y tercer sector. A IZQUIERDO, A. *El modelo de inmigración y los riesgos de exclusión*. Madrid: Fundación Foessa, 2008, (pàg. 325-357). ISBN 9788484404880.
- GRINBERG, L.; GRINBERG, R. *Migración y Exilio. Estudio psicoanalítico*. Madrid: Biblioteca Nueva, 1996. ISBN 8470304224.
- HAMILTON, G. *Teoría y práctica del trabajo social de casos*. 2a edició revisada. Mèxic: La Prensa Médica Mexicana, S.A., 1960.
- HOWE, D. Attachment Theory. A DAVIES, M. (Ed.) *The Blackwell Companion to Social Work*. Malden i Oxford: John Wiley and Sons, Ltd, 2013, pàg. 417-419. ISBN 9781118451724.
- ITUARTE, A. *Procedimiento y proceso en el Trabajo Social Clínico*. Madrid: Siglo XXI, 1991. ISBN 8432307599.
- KONRAD, M.; SANTONJA, V. Sin fin aparente: psicología de las motivaciones y los proyectos migratorios. *Informació Psicològica. Col·legi Oficial de Psicòlegs de la Comunitat Valenciana*. 2003, núm. 82, pàg. 49-53. [Consultat el 20 de Juny de 2015]. Recuperat de: <http://www.informaciopsicologica.info/OJSmottif/index.php/leonardo/article/view/383/331>
- KORMAN, V. *Determinantes simbólicos e imaginarios de la identidad. Las Migraciones. Trencadís. Gaudianes psicoanalítica*. Barcelona: nc ediciones, 2010. ISBN 9788461434251.
- LACAN, J. *El estadio del espejo como formador de la función del yo (je) tal y como se nos revela en la experiencia psicoanalítica. Escritos 1*. 20a edició. Mèxic: Siglo XXI Editores, 1999. ISBN 9682312698.
- LACOMBA, J. Teorías y prácticas de la inmigración. De los modelos explicativos a los relatos y proyectos migratorios. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. 2001, núm. 94. [Consultat el 21 d'abril de 2016] Universitat de Barcelona. Recuperat de: <http://www.ub.edu/geocrit/sn-94-3.htm>
- LAZARUS, R. S.; FOLKMAN, S. *Estrés i processos cognitius*. Barcelona: Ediciones Martínez Roca, 1986. ISBN 8427010133.

Bibliografia

- Espanya. Ley Orgánica 7/1985, del 1 de julio, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España. *BOE*, núm. 158, pág. 20824-20829.
- Espanya. Ley Orgánica 4/2000, del 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. *BOE*, de 12 de enero de 2000, núm. 10, pág. 1139-1150.
- MATA, N. Criteris per una formació de base en treball social intercultural. *RTS. Revista de Treball Social*. 2009, vol. 2, núm. 187, pág. 49-58. ISSN 02127210.
- MORENO, F J.; BRUQUETAS, M. *Inmigración y Estado de bienestar en España*. Barcelona: Obra Social “La Caixa”, 2011. ISBN 9788499000473.
- PAJARES, M. (2010). Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010. *Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración*. Gobierno de España. Ministerio de Trabajo e Inmigración. [Consultat el 10 d’abril de 2016. Consultat el 21 d’Abril de 2016]. Recuperat de: http://extranjeros.empleo.gob.es/es/ObservatorioPermanenteInmigracion/Publicaciones/fichas/archivos/Inmigracion__Mercado_de_Trabajo_OPI25.pdf
- PARELLA, S. (2012). Familia transnacional y redefinición de los roles de género. El caso de la migración boliviana en España. *Papers. Revista de Sociología*. Vol. 97, núm. 3, pág. 661-684. [Consultat el 25 de juliol de 2015]. Recuperat de: <http://papers.uab.cat/article/view/v97-n3-parella>
- PEDONE, C.; AGRELA, B.; GIL, S. (2012). Políticas públicas, migración y familia. Una mirada desde el género. *Papers. Revista de Sociología*. Vol. 97, Núm. 3, pág. 541-568. [Consultat el 10 de març de 2016]. Recuperat de: <http://papers.uab.cat/article/view/v97-n3-pedone-agrela-gil>
- PÉREZ, V.; ÁLVAREZ, B.; GONZÁLEZ, C. *Espanya davant la Immigració*. Barcelona: Fundació “La Caixa”, 2001. ISBN 8488099797.
- PERLMAN, H. H. *El Trabajo social individualizado*. Segunda edición. Madrid: Ediciones Rialp, S.A., 1965.
- Espanya. Real Decreto 1/1994, del 20 de junio, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General de la Seguridad Social. *BOE*, del 29 de junio de 1994 Núm. 154, pág. 20658-20708.
- Espanya. Real Decreto-ley 16/2012, del 20 de abril, de medidas urgentes para garantizar la sostenibilidad del Sistema Nacional de Salud y mejorar la calidad y seguridad de sus prestaciones. *BOE*, del 24 de abril de 2012, núm. 98, pág. 31278-31312.
- Espanya. Real Decreto 155/1996, del 2 de febrero, por el que se aprueba el Reglamento de Ejecución de la Ley Orgánica 7/1985. (Vigent fins l’1 d’agost de 2001). *BOE*, del 23 de febrer de 1996, núm. 47, pág. 6949-6977.
- Real Decreto 2393/2004, del 30 de diciembre, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. *BOE*, del 7 de gener de 2005, núm. 6, pág. 485-539.
- REAMER, F. G. *Aids & ethics*. Nova York: Columbia University Press, 1991. 0231073585.
- RECOLONS, Lluís. *Migraciones i Contexto Socio-Demográfico. A Inmigración y Crisis en España*. Barcelona: Fundació Migra Studium, 2015, pág. 5-31. [Consultat el 20 d’agost de 2015]. Recuperat de: http://www.migrastudium.org/doc/LR_MP_XA_CAST%2007042015-1429539344.pdf
- Espanya. Resolución de 15 de febrero de 1994, conjunta de las Subsecretarías de los Ministerios del Interior, de Trabajo y Seguridad Social y de Asuntos Sociales, por la que se dictan instrucciones generales y de procedimiento sobre la tramitación de visados para la reagrupación de familiares de extranjeros no nacionales de Estados miembros de la Unión Europea. *BOE*, de 24 de febrero de 1994, núm. 47, pág. 6076-6077.
- RIBA, C. *La metodología cualitativa en l’estudi del comportament*. Barcelona: Editorial UOC, 2007. ISBN 9788497886710.

Bibliografia

- Espanya. Ley Orgánica 4/2000, del 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. *BOE*, de 12 de enero de 2000, núm. 10, pàg. 1139-1150.
- MATA, N. Criteris per una formació de base en treball social intercultural. *RTS. Revista de Treball Social*. 2009, vol. 2, núm. 187, pàg. 49-58. ISSN 02127210.
- MORENO, F. J.; BRUQUETAS, M. *Inmigración y Estado de bienestar en España*. Barcelona: Obra Social “La Caixa”, 2011. ISBN 9788499000473.
- PAJARES, M. (2010). Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010. *Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración*. Gobierno de España. Ministerio de Trabajo e Inmigración. [Consultat el 10 d'abril de 2016. Consultat el 21 d'Abril de 2016]. Recuperat de: http://extranjeros.empleo.gob.es/es/ObservatorioPermanenteInmigracion/Publicaciones/fichas/archivos/Inmigracion___Mercado_de_Trabajo_OPI25.pdf
- PARELLA, S. (2012). Familia transnacional y redefinición de los roles de género. El caso de la migración boliviana en España. *Papers. Revista de Sociología*. Vol. 97, núm. 3, pàg. 661-684. [Consultat el 25 de juliol de 2015]. Recuperat de: <http://papers.uab.cat/article/view/v97-n3-parella>
- PEDONE, C.; AGRELA, B.; GIL, S. (2012). Políticas públicas, migración y familia. Una mirada desde el género. *Papers. Revista de Sociología*. Vol. 97, Núm. 3, pàg. 541-568. [Consultat el 10 de març de 2016]. Recuperat de: <http://papers.uab.cat/article/view/v97-n3-pedone-agrela-gil>
- PÉREZ, V.; ÁLVAREZ, B.; GONZÁLEZ, C. *Espanya davant la Inmigració*. Barcelona: Fundació “La Caixa”, 2001. ISBN 8488099797.
- PERLMAN, H. H. *El Trabajo social individualizado*. Segona edició. Madrid: Ediciones Rialp, S.A., 1965.
- Espanya. Real Decreto 1/1994, del 20 de junio, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General de la Seguridad Social. *BOE*, del 29 de junio de 1994 Núm. 154, pàg. 20658-20708.
- Espanya. Real Decreto-ley 16/2012, del 20 de abril, de medidas urgentes para garantizar la sostenibilidad del Sistema Nacional de Salud y mejorar la calidad y seguridad de sus prestaciones. *BOE*, del 24 de abril de 2012, núm. 98, pàg. 31278-31312.
- Espanya. Real Decreto 155/1996, del 2 de febrero, por el que se aprueba el Reglamento de Ejecución de la Ley Orgánica 7/1985. (Vigent fins l'1 d'agost de 2001). *BOE*, del 23 de febrer de 1996, núm. 47, pàg. 6949-6977.
- Real Decreto 2393/2004, del 30 de diciembre, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. *BOE*, del 7 de gener de 2005, núm. 6, pàg. 485-539.
- REAMER, F. G. *Aids & ethics*. Nova York: Columbia University Press, 1991. 0231073585.
- RECOLONS, Lluís. *Migraciones i Contexto Socio-Demográfico. A Inmigración y Crisis en España*. Barcelona: Fundació Migra Studium, 2015, pàg. 5-31. [Consultat el 20 d'agost de 2015]. Recuperat de: http://www.migrastudium.org/doc/LR_MP_XA_CAST%2007042015-1429539344.pdf
- Espanya. Resolución de 15 de febrero de 1994, conjunta de las Subsecretarías de los Ministerios del Interior, de Trabajo y Seguridad Social y de Asuntos Sociales, por la que se dictan instrucciones generales y de procedimiento sobre la tramitación de visados para la reagrupación de familiares de extranjeros no nacionales de Estados miembros de la Unión Europea. *BOE*, de 24 de febrero de 1994, núm. 47, pàg. 6076-6077.
- RIBA, C. *La metodología cualitativa en l'estudi del comportament*. Barcelona: Editorial UOC, 2007. ISBN 9788497886710.
- RICHMOND, M. E. *El caso social individual*. El diagnóstico social: textos seleccionados. Madrid: Talasa, 1995. ISBN 8488119364.

Bibliografia

- ROSSELL, T. *L'entrevista en Treball Social*. Barcelona: Escola Universitària de Treball Social: Llar del llibre, S.A, 1987. ISBN 8472793052.
- SAMI-ALI. *Pensar lo somàtic. El imaginari i la Patologia*. Buenos Aires: Paidós, 1991, ISBN 9501241432.
- SELTEN, J. P., CANTOR GRAAE, E., y KAHN, R. S. *Migration and schizophrenia. Current Opinion in Psychiatry*. 2007, pàg 111-115. ISSN 0951-7367.
- SELYE, H. *The stress of life*. Nova York: Mcgraw-Hill, 1956. ISBN 0070562121.
- SMADJA, C. *Los modelos psicoanalíticos de la psicosomática*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2009. ISBN 9788497429863.
- SUÁREZ, M. *El grupo de discusión. Una herramienta para la investigación cualitativa*. Barcelona: Laertes, 2005. ISBN 8475845541.
- SUÁREZ-OROZCO, C; SUÁREZ-OROZCO, M. M. *La Infancia de la inmigración*. Madrid: Ediciones Morata, 2003. ISBN 8471124718.
- TIZON, J. L. *Psicoanálisis, procesos de duelo y psicosis*. Barcelona: Herder, 2007. ISBN 9788425425356.
- VÁZQUEZ, O. Immigració, treball social i política social. *Revista de Treball Social (RTS)*. 2004, núm. 163, pàg. 6-16. ISSN 02127210.
- VERNIS, A. *La colaboración entre administraciones públicas y organizaciones no lucrativas: hacia la sociedad relacional*. A IX Congreso Internacional del CLAD sobre la Reforma del Estado y de la Administración Pública. 2004. [Consulta 28 de juliol de 2015]. Recuperat de: http://itemsweb.esade.edu/biblioteca/archivo/Colaboracion_admin_publicas_ONGs.pdf